

2. Πύργος Αλυκής, γενική άποψη.

3. Πύργος Αλυκής, τμήμα του τείχους.

4. Ο λόφος του Αγίου Φιλώρου με τον προϊστορικό συνοικισμό.

5. Ώστρακα αγγείων και Ιθίβιον εργαλεία από τον Αγ. Φιλώρο.

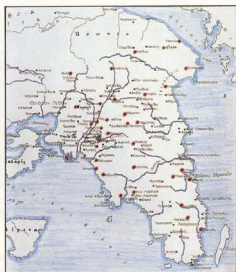
Ίμβρου και Τενέδου. Οι περιηγητές και οι αρχαιολόγοι που επισκέφθηκαν την Ίμβρο δεν αναφέρουν αρχαιολογικές θέσεις με λειψάνα παλαιότερα της κλασικής εποχής. Πρώτος ο αρχιμανδρίτης Βαρθολομαίος Κουτλουμουσιανός όχι μόνο υπέθεσε ότι το σμηρικό άστυ της Ίμβρου βρίσκεται στη νότια ακτή του νησιού, την πιο προσιτή σε όσους έρχονταν από τα μυκηναϊκά κέντρα της νότιας Ελλάδας, αλλά και θεώρησε πιθανή την ταύτισή του με τα ερείπια που είχε εντοπίσει στη θέση Πύργος, αμέσως δυτικά της Αλυκής⁷. Η θέση προσφέρεται επειδή βρίσκεται δίπλα στη θάλασσα, πάνω σε χαμηλό ύψωμα κατάλληλο για την εξυπηρέτηση των αναγκών ενός οχυρωμένου προϊστορικού συνοικισμού (εικ. 1, 2). Πράγματι, το καλοκαίρι του 1990 διαπιστώσαμε ότι πάνω στο συγκεκριμένο λόφο, όπως επίσης και στον απέναντι, ανατολικό της Αλυκής, σώζονται τμήματα τείχους (εικ. 3), θεμέλια οικοδομών και κομμάτια πήλινων αγγείων που χρονολογού-

νται από την πρωτοελλαδική μέχρι και την ύστερη εποχή του χαλκού, καλύπτουν δηλαδή χρονική περίοδο διάρκειας μιάμισης χιλιετίας. Το ίδιο καλοκαίρι εντοπίσαμε και τρίτη προϊστορική θέση στο νησί, στον κάμπο βόρεια της Παναγίας, ακριβώς επάνω στο λόφο όπου σώζονται τα ερείπια της μικρής εκκλησίας του Αγίου Φιλώρου. Εκεί είναι ορατά θεμέλια περιβάλλου και τοίχων κτηρίων (εικ. 4), πολλά κομμάτια πήλινων και πλήθος οστράκων αγγείων (εικ. 5), τα οποία αποδεικνύουν ότι ο χώρος χρησιμοποιήθηκε σε όλη τη διάρκεια της εποχής του χαλκού, από τους πρωτοελλαδικούς μέχρι και τους ύστερους μυκηναϊκούς χρόνους⁸. Διαπιστώνεται επομένως ότι η Ίμβρος κατοικήθηκε πολύ ενωρίτερα από την εποχή των Τρωικών σε τρία τουλάχιστον σημεία της, η ύπαρξη όμως των λίθινων εργαλείων νεολιθικής εποχής, τα οποία αναφέρει ο C. Fredrich⁹, φανερώσει ανθρώπινη δραστηριότητα σε ακόμα πρωιμότερους χρόνους. Η θέση προ-

ελεύσεως των εργαλείων είναι άγνωστη, δεν αποκλείεται όμως να συμπίπτει με κάποια από τις τρεις που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Η ύπαρξη πρωτοελλαδικών συνοικισμών στην Ίμβρο πρέπει να συνδυαστεί με τη λειτουργία των σύγχρονων κέντρων της Λήμνου¹⁰ και της Σκύρου¹¹: άλλωστε η ιστορική πορεία μέσα στους αιώνες είναι σχεδόν ταυτόσημη και για τα τρία νησιά. Οι αιώνες που ακολουθούν τους μυκηναϊκούς χρόνους μέχρι και τις αρχές του 5ου αι. π.Χ. είναι αρκετά σκοτεινοί όχι μόνο για την ιστορία της Ίμβρου αλλά και για πολλές περιοχές της Ελλάδος, εξαιτίας της ανυπαρξίας γραπτών πηγών και αρχαιολογικών δεδομένων. Την εποχή αυτή μόνον οι συστηματικές ανασκαφικές έρευνες θα μπορούσαν να φωτίσουν, είναι όμως πιθανόν ότι η ζωή του νησιού θα επηρεάστηκε από την ανάπτυξη και λάμψη του ελληνικού στοιχείου στα παράλια της Μ. Ασίας. Επίσης, οι μετακινήσεις των οργανωμένων ομάδων που προωθήθηκαν από τη νότια Ελλάδα

6

7

8

9

10

11

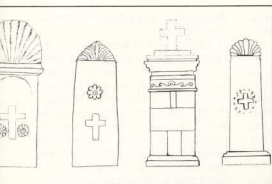
12

13

14

18

19

17

16

15

6. Δήμοι καταγωγής των κληρούχων της Ίμβρου (με κόκκινο χρώμα).
7. Αποψη του Κάστρου.
8. Τμήμα του τείχους της αρχαίας Ίμβρου στο Κάστρο.
9. Σαρκοφάγος - δεξαμενή στο Κάστρο.
10. Η εκκλησία της Αγίας Μαρίας του Κάστρου, παλιά Μητρόπολη της Ίμβρου.
11. Η θρύση από αρχαίο υλικό στην αυλή της Αγίας Μαρίας.
12. Λαξευτοί τάφοι δυτικά του Κεφάλου.
13. Ανάγλυφο Κυβέλης και επιγραφή για τους Μεγάλους Θεούς (κατά A. Conze).
14. Η στήλη του Μικύνη, Ιμβρίου που τάφηκε στην Αθήνα.
15. Αναθηματικό θάβρο στην Αγορά των Αθηνών.
16. Αρχαίο υλικό και διζαντινή επιγραφή σε πύργο του Κάστρου.
17. Επίσκεψη δρύσης στο Σχοινούδι.
18. Τύποι επιτύμβιων στηλών στο νεκροταφείο του Σχοινοδίου.
19. Η εκκλησία της Αγ. Μαρίας στο Σχοινούδι.

στον 8ο και 7ο αι. π.Χ. για την ίδρυση αποικιών στα παράλια της Θράκης και του Ευεΐνου Πόντου ίσως έχουν αφήσει ίχνη και στην Ίμβρο. Οι ιστορικές μαρτυρίες το μόνο που δίδωσαν για την αρχαϊκή Ίμβρο είναι η ταυτότητα των κατοίκων της. Πάραδειξεται δηλαδή ότι μέχρι και το τέλος της αρχαϊκής εποχής η Ίμβρος κατοικείται από προελληνικό φύλο, τους Πελασγούς¹², όπως συνέβησε και στη Λήμνο και σε μερικές ακόμα απόκεντρες περιοχές του ελλαδικού χώρου. Σχέσεις πάντως της Ίμβρου με τη Μ. Ασία, τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου και τη Θράκη συμπεραίνονται και από τη διαδεδομένη χρήση γεωγραφικών όρων και ονομάτων προσώπων με ρίζα κοινή προς τη λέξη Ίμβρος. Υπήρχε φρούριο ονόματι Ίμβρος στην Καύνη της Καρίας¹³, απέναντι στη Σάδο, ποταμός «Ίμβραρος στη Σάδο»¹⁴, επίκληση της Ήρας και της Αρτέμιδος ως «Ίμβρασίης»¹⁵, ποτάμιος θεός Ίμβραρος¹⁶, ομώνυμος ηγεμόνας στην Αίνο της Θράκης¹⁷, άλλος Ίμβραρος σύντροφος του Αινεία¹⁸ και τέλος το θεωρούμενο ως Καρικό όνομα του Ερμού Ίμβραρος ή Ίμβραρος¹⁹.

Ο Ηρόδοτος αναφέρει το πρώτο ιστορικό τεκμηριωμένο γεγονός για την Ίμβρο, την κατάληψη της το 515 π.Χ. από τον Πέρση στρατηγό του Δαρείου Οτάνη²⁰. Οι αγώνες των Ελλήνων κατά των επεκτατικών εξορμήσεων των Περσών έδωσαν την ευκαιρία να ανακαλυφθεί η σπουδαιότητα του νησιού ως στρατηγικής θέσεως στα βόρεια Αιγαία. Με την εγκατάσταση των Αθηναιών κληρούχων στις αρχές του 5ου π.Χ. αι. αρχίζει μια νέα εποχή για την Ίμβρο. Οι ιστορικοί και οι γεωγράφοι των κλασικών, ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων μας άφησαν σποραδικές και αποσπασματικές πληροφορίες, ο συνδυασμός τους όμως με τις μαρτυρίες των αρχαιολογικών ευρημάτων ανασυνθέτει με αρκετή σαφήνεια τη ζωή των Ιμβριών στους ιστορικούς χρόνους. Ταυτίζουμε με αυτό τον τρόπο τους χώρους κατοίκησης και λατρείας, συμπληρώνοντας και την αρχαία τοπογραφία του νησιού, πληροφορούμαστε για την

πολιτική, θρησκευτική και κοινωνική οργάνωση, συμπεραίνουμε τις σχέσεις Αθηνών και Ίμβρου αλλά και τις επαφές των Ιμβριών με τα γειτονικά νησιά και την υπόλοιπη Ελλάδα, όπως και αντίστροφα, τις μετακινήσεις δηλ. οικογενειών από διάφορες πόλεις της Ελλάδος και την εγκατάστασή τους στην Ίμβρο.

Φαίνεται ότι ο πρώτος Αθηναίος που έφθασε στο νησί ήταν ο Μιλτιάδης, γιος του Κυψέλου, ο οποίος κατέφυγε εκεί με τα πλοία του το 494 π.Χ., εγκαταλείποντας την απέναντι Χερσόνησο²¹. Εκτιμώντας προφανώς τη στρατηγική σημασία της Ίμβρου, η Αθηναϊκή πολιτεία αποφάσισε τότε (ή λίγο αργότερα²², μετά τον τερματισμό των μηδικών πολέμων) και εγκατέστησε αποικία κληρούχων στο νησί. Οι κληρούχοι ήταν Αθηναίοι πολίτες και προέρχονταν σχεδόν απ' όλους τους δήμους της Αττικής, όπως αυτοί είχαν οργανωθεί από τον Κλεισθένη²³. Από τις επιγραφές που βρέθηκαν στην Ίμβρο είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε πολλούς από τους δήμιους προελεύσεως των Αθηναίων των εν Ίμβρω (εικ. 6), είναι δε οι επιγραφές δημόσιου χαρακτήρα, αναθηματικές και επιτύμβιες.

Από τις δημόσιου χαρακτήρα επιγραφές πληροφορούμαστε ότι στην Ίμβρο υπήρχαν εκκλησία του δήμου, βουλή, πρωτάνεις, επώνυμος άρχων, πόλεμαρχος, γραμματεύς και ταμίας του δήμου²⁴. Σε ένα ψήφισμα αναφέρεται και το κτήριο του πρωτανείου, του οποίου όμως η θέση δεν είναι γνωστή²⁵.

Οι κληρούχοι της Ίμβρου διατήρησαν πλήρη τα δικαιώματα του Αθηναίου πολίτη, κρατούσαν κληρονομικά τη διπλή ιδιότητα του Ιμβρίου και Αθηναίου πολίτη και ήταν εγγεγραμμένοι στα μητρώα των δήμων καταγωγής τους της Αττικής²⁶. Έτσι οι επιγραφές της Ίμβρου αναφέρουν σχεδόν πάντοτε τρία στοιχεία για κάθε πολίτη, το όνομα, το πατρώνυμο και το δηλωτικό του δήμου καταγωγής. Π.χ.: Μόσχος Λεωνίδου Αχαρνεύς²⁷ Μισοστράτη Κησίου Παιανιεύς²⁸

Μειδίας Τηλεμάχου Παλληνεύς²⁹

Θεοχάρης Διογένη Ραμνούσιος³⁰, κλπ.

Ο Δήμος των Αθηναίων των εν Ίμβρω δεν είχε οργανωθεί κατά τα πρότυπα της πολιτείας των Αθηναιών μόνο πολιτικά, διοικητικά και στρατιωτικά. Ακολουθούσε επίσης το αττικό μνηολόγιο³¹, ονόμασε τον κυριότερο ποταμό του νησιού Ιλισός³² (σημερινός Μέγας Ποταμός) και στα νομίματά του χρησιμοποίησε επίσης αθηναϊκούς τύπους, τους οποίους εμπλούτισε στη συνέχεια με τοπικά στοιχειοσύμβολα³³.

Ο σπουδαιότερος χώρος εγκαταστάσεως —και μοναδικός θεωρούμενος μέχρι πρότινος³⁴— των Αθηναίων ταυτίζεται με το σημερινό Κάστρο (εικ. 7), στην περιοχή του οποίου είναι πιθανό ότι υπήρχε προγενέστερος οικισμός. Η θέση προσφέρεται, δεδομένου ότι βρίσκεται στη μεσομβρινή ομαλή πλαγιά ψήματος, απόκρημνη στη βόρεια και ανοιχτή προς το πέλαγος πλευρά του, επομένως ήδη φυσικά οχυρού. Δυτικά και ανατολικά του ανοίγεται δύο κόλποι, ήμερος και *εὐλιμένος* ο δυτικός, βασικό λιμάνι του νησιού από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα³⁵, μικρότερος και *κρημνώδης* ο ανατολικός³⁶. Από το ύψος του Κάστρου ελέγχεται τόσο το πέλαγος βόρεια της Ίμβρου όσο και η μεγαλύτερη και παραγωγικότερη πεδιάδα του νησιού που διασχίζεται από τον Ιλισό. Η αρχαία πόλη της Ίμβρου οργανώθηκε με οχύρωση, λιμάνια, χώρο κατοικίας, χώρο δημόσιων εκδηλώσεων με θέατρο, Αγορά, Πρωτανείο, χώρους λατρείας και νεκροταφεία. Από τα οικιακά στοιχεία που διασώθηκαν μετά την επί αιώνων κατοίκηση και την εν συνεχεία ερήμωση του Κάστρου, αρκετά γνωρίζουμε χάρις στις μαρτυρίες των περιηγητών, των Ιμβριών λογίων και, επίσης, των ξένων αρχαιολόγων που την επισκέφθηκαν από τα μέσα του παρασμένου αιώνα μέχρι και τις αρχές του 20ού. Μέχρι σήμερα είναι ορατά τμήματα του τείχους σε μεγάλο μήκος (εικ. 8), ενώ ο αρχαίος λιμενοβραχίονας αποτελεί ακόμα και τώρα τη βάση των λιμενικών έργων στον κόλπο του Αγίου Νικολάου³⁷, ίχνη των εδωλίων του αρχαίου

Θεάτρου έχουν εντοπιστεί στους ανατολικούς πρόποδες του λόφου³⁸, ενώ στην πεδινή λωρίδα μεταξύ των χωριών Κάστρο και Γλυκύ οι χωρικοί σκάβοντας έβρισκαν συχνά θεμέλια κτηρίων, μάρμαρα και όστρακα³⁹. Στην ίδια περιοχή πρέπει να τοποθετηθούν και τα νεκροταφεία της πόλης⁴⁰, όπως επίσης και στις ΒΑ υπέρψεις του λόφου, χαμηλότερα από την οχύρωση⁴¹.

Στα ερειπωμένα σπίτια και στις εκκλησίες του Κάστρου, όπως και σε τμήματα της θυζαντικής οχυρώσεως, έχει χρησιμοποιηθεί αρχαίο υλικό. Θεμέλια αρχαίων κτηρίων είναι ορατά ανάμεσα στα σύγχρονα ερείπια και ακέραιες σαρκοφάγοι έγιναν δεξαμενές για ύδρευση (εικ. 9). Η παλαιά μητρόπολη της Ίμβρου (σημερινός εγκαταλελειμμένος ναός της Αγίας Μαρίας του Κάστρου, εικ. 10) είχε στο δάπεδό της ενσωματωμένο πλήθος αρχαίων επιγραφών⁴², οι οποίες σήμερα έχουν αφαιρεθεί. Η βρύση στην αυλή της ίδιας εκκλησίας είχε κατασκευαστεί εξ ολοκλήρου από αρχαίο υλικό⁴³, ελάχιστο μέρος του οποίου υπάρχει ακόμα ενσωματωμένο (εικ. 11). Ο λόγιος μητροπολίτης Ίμβρου Νικηφόρος Γλυκάς όχι μόνο συγκέντρωσε στη μητρόπολη πλήθος επιγραφών και άλλων αρχαιοτήτων, που είχε μεταφέρει από διάφορα σημεία του νησιού⁴⁴ μεταξύ 1856 και 1880, αλλά και δημοσίευσε μέρος της συλλογής του⁴⁵.

Τα αρχαία οικοδομικά και άλλα λείψανα που έχουν εντοπιστεί σε διάφορα σημεία του νησιού αποδεικνύουν ότι η πόλη της Ίμβρου, δηλαδή ο οικισμός του Κάστρου, δεν ήταν ο μοναδικός. Εκτός από τα μεγάλα ιερά και τους συνοικισμούς που δημιουργούνταν γύρω τους, φαίνεται ότι υπήρχαν και άλλες οικιστικές μονάδες, περισσότερο ή λιγότερο οργανωμένες, στην περιοχή της κύριας εύφορης πεδιάδας του νησιού και σε άλλες θέσεις (σημειώνονται τα χάρτη του νησιού με πορτοκαλί χρώμα).

Τμήμα οχύρωσης, θεμέλια κτηρίων, κεραμικό κλίβανο και πλήθος οστράκων ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων εντοπίσαμε

επιφανειακά το 1990 στο δυτικό άκρο του κόλπου του Αγίου Νικολάου, στην περιοχή που ονομάζεται Αριδα. Από τον ίδιο χώρο προέρχονται επιτύμβιες στήλες, πίθος και αμφορείς σύμφωνα με τη μαρτυρία του μητροπολίτη Νικηφόρου Γλυκά⁴⁶, ενώ από νεότερους ιστορικούς έχουμε την πληροφορία ότι δυτικά του Μεγ. Ποταμού, στο άκρο του Κόλπου, υπήρχε στους μεσαιωνικούς χρόνους χωριό αρκετά σημαντικό, ονόματι Κώστα ή Κως⁴⁷.

Ενδείξεις για την κατοίκηση άλλων θέσεων στη θύρα πεδιάδα της Ίμβρου υπάρχουν επίσης στο λόφο του Αγίου Φλώρου, όπου και ο προϊστορικός οικισμός⁴⁸, και στην περιοχή της κωμόπολης Παναγία, σημερινής πρωτεύουσας του νησιού. Στον Άγιο Φλώρο διακρίνονται διάσπαρτα επιφανειακά όστρακα αγείων κλασικών και ελληνιστικών χρόνων, κομμάτια πίθων και πολλά κομμάτια πήλινων κεραμιδιών στέγης. Στην περιοχή της Παναγίας διαπιστώσαμε επίσης την ύπαρξη οστράκων και πίθων γύρω από το εξωκλήσι των Αγίων Αναργύρων, ενώ είναι γνωστές οι εντοιχισμένες αρχαίες επιγραφές στην εκκλησία του Αγίου Νικολάου⁴⁹ όπως και τα θεμέλια κτηρίων και επιγραφή στη θέση Δουκενάδος⁵⁰. Στο χωριό Ευλάμπιο η βρύση απέναντι στην εκκλησία της Αγίας Βαρβάρας έχει κατασκευαστεί από κομμάτια κίωνων και ιωνικό κιονόκρανο. Στην Αρασιά, το θουνό νότια της Παναγίας, έχουν εντοπιστεί τάφοι, επιγραφές και νομίσματα⁵¹, ενώ στην εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, στο χωριό Άγιος Θεόδωρος, είναι εντοιχισμένο ανάγλυφο και επιτύμβια στήλη⁵². Στη νότια ακτή της Ίμβρου υπάρχουν επίσης αρχαιότητες. Θεμέλια οικισμού και όστρακα κλασικών χρόνων παρατηρήσαμε στο λόφο ανατολικά της Αλυκής, όπου και τα λείψανα του προϊστορικού συνοικισμού⁵³, ενώ στους λόφους δυτικά της περιοχής Κέφαλος υπάρχουν αρχαίοι τάφοι λαξευμένοι με μεγάλη φροντίδα στον φυσικό βράχο⁵⁴ (εικ. 12). Στο Παλιόκαστρο της περιοχής Σχοινουδίου υπήρχαν επιτύμβιες επιγραφές εντοιχισμένες στην εκκλησία

του Αγ. Δημητρίου αλλά και θεμέλια παλαιών κτηρίων γύρω από το θυζαντικό κάστρο⁵⁶. Επιγραφή εντοιχισμένη υπήρχε ακόμα στην εκκλησία της Αγίας Μαρίας στο Σχοινούδι⁵⁶.

Στο νοτιοδυτικό άκρο της Ίμβρου, στην περιοχή του σημερινού Αύλακα, τοποθετείται η θέση του αρχαίου Ναυλόχου, όπου παραδίδεται ότι υπήρχε πηγή με μαγικές ιδιότητες⁵⁷. Βέβαιη είναι και η κατοίκηση της περιοχής Μάρμαρα, στη ΒΔ ακτή του νησιού, όχι μόνο εξαιτίας της ονομασίας της, αλλά επειδή εκεί υπάρχουν επιφανειακά θεμέλια κτηρίων, σαρκοφάγοι και τάφοι λαξευμένοι στο βράχο και επιτύμβια στήλη⁵⁸.

Ένας από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους της Ίμβρου έχει εντοπιστεί στην περιοχή Ροξάδο, βορειοδυτικά του κάμπου της Παναγίας, μέσα σε κοιλάδα. Τα ερείπια αποδίδονται είτε σε φρουριακή κατασκευή⁵⁹ είτε σε εγκαταστάσεις τεχνητού φράγματος-δεξαμενής⁶⁰, η οποία συγκέντρωνε τα νερά ενός κλάδου του λισσού προκειμένου να χρησιμοποιηθούν για τις ανάγκες του ιερού του Μεγάλου Θεού που βρισκόταν λίγο χαμηλότερα, στην ίδια εύφορη κοιλάδα, ή ακόμα και για την ύδρευση της ίδιας της αρχαίας πόλης Ίμβρου⁶¹. Οι τοίχοι του «φράγματος» σχημάτιζαν Π με μήκος 28 μ. στη στενή ή 40 μ. στις μακρές πλευρές, ενώ υπολογίζεται ότι το αρχικό ύψος της κατασκευής «γεφύρων» να υψομετρική διαφορά 15 μ. Όταν τα ερείπια αποτυπώθηκαν από τον Fredrich, το 1908, διατηρούνταν σε ύψος 4 έως 7 μ. Οι Αθηναίοι κληρούχοι μετέφεραν στην Ίμβρο, εκτός από την πολιτική οργάνωση, και τις θρησκευτικές παραδόσεις της πατρίδας τους. Από τις επιγραφικές μαρτυρίες θεβαίνονται η λατρεία της Αθηνάς Πολιάδος⁶², του Διός Υψίστου⁶³, του Απόλλωνος Πατρώνος⁶⁴, του Ασκληπιού⁶⁵, της Νεμεσώως⁶⁶ και των Δώδεκα Θεών, κατ' εξοχήν προστατών της κληρουχίας⁶⁷. Από τα νομίσματα προκύπτει επίσης λατρεία της Αρτέμιδος και της Περσεφώνης⁶⁸.

Οι ναοί αυτών των θεών είχαν ιδρυθεί κατά πάσα πιθανότητα

στην περιοχή της αρχαίας πόλης, υπήρχαν όμως και οργανωμένα ιερά σε πιο απομακρυσμένες περιοχές, κυρίως αφιερωμένα στη λατρεία θεοτήτων συνδεδεμένων με τη Γη.

Οι έποικοι οσπασίτηκαν τις ισχυρές τοπικές προελληνικές λατρείες και πρώτα αυτών του καρικού Ιμβράμου-Ερμού⁶⁹, γεγονός που αποδεικνύεται από επιγραφές. Φαίνεται ότι ο κατ' εξοχήν χώρος λατρείας του Ερμού ως Ιμβράμου βρίσκεται στην περιοχή του μοναστηριού του Αγίου Δημητρίου, βόρεια των Αγριδιών. Μικρή ανασκαφική έρευνα που έγινε εκεί από τον Νικηφόρο Γλυκά και τους Picard-Reinach απέδειξε ότι η εκκλησία έχει χτιστεί πάνω σε ερείπια θυζαντινού και αρχαίου ναού⁷⁰.

Στη γύρω περιοχή εντοπίστηκαν «ίχνη τρανοτάτων παλαιών οικιών», κομμάτια κιώνων, κιονόκρανα, τρίλυφο, τμήμα ψηφιδωτού δαπέδου⁷¹ και επιγραφές αναθηματική στον Ερμή⁷². Η σημασία της λατρείας του Ερμού ως Ιμβράμου και Ορβάνη⁷³ αποδεικνύεται και από την απεικόνιση του θεού στα νομίσματα της Ίμβρου. Ο θεός φαίνεται ότι λατρεύθηκε στο νησί παράλληλα με τις μεταγενέστερες ιδιότητες του, π.χ. ως Αγοραίος⁷⁴.

Εξίσου σημαντικό για την Ίμβρο ήταν το ιερό των Μεγάλων Θεών ή Καθερίων, πελασγικών θεοτήτων που λατρεύονταν επίσης στη Σαμοθράκη και τη Λήμνο. Θεωρούνταν θεοί της φωτιάς και της λάβας αλλά επίσης και της γονιμότητας του εδάφους, οι δε μυστηριακές τελετές που τελούνταν προς τιμήν τους ήσαν οι περιφιλοτιμότερες μετά τα Ελευσινία Μυστήρια. Επιγραφές αναθηματικές στους Μεγάλους Θεούς (εικ. 15) βρέθηκαν κυρίως στην περιοχή του μοναστηριού του Αγίου Κωνίνου και της εκκλησίας των Αγίων Αποστόλων δίπλα στον λισόσι, όπου διαπιστώθηκε και η ύπαρξη «πιτανόχτιστης οικοδομής»⁷⁵. Δυστυχώς η περιοχή έχει αλλοιωθεί σε μεγάλο βαθμό, διατηρούσε όμως την ομορφιά του φυσικού περιβάλλοντος μέχρι πριν μερικές δεκαετίες⁷⁶.

Στις μυστηριακές λατρείες των Ιμβρίων πρέπει να εντάξουμε και αυτήν της Κυβέλης, θεάς της ελεύθερης και άγριας φύ-

σης. Μαρμάρινο ανάγλυφο με απεικόνιση της θεάς μεταξύ των συμβόλων της (εικ. 13) βρέθηκε στην εκκλησία του Αγίου Ταξιάρχη, μεταξύ Κάστρου και Γλυκού⁷⁷.

Αποσπασματική επιγραφή ιερείας θεάς που συμπληρώθηκε ως Ίσιδος⁷⁸ εντοπίστηκε στο εξωκλήσι του Αγίου Δημητρίου στο Γλυκό, αποτελεί δε ένδειξη για την λατρεία της εξελληνισμένης ήδη από την ελληνιστική εποχή αιγυπτιακής θεότητας, η οποία, εκτός των άλλων ιδιοτήτων της, προστάτευε και την ναυσιπλοΐα.

Ο θεός Διόνυσος πρέπει να είχε τη θέση του μεταξύ των Μεγάλων Θεών ως χθόνιος, όπως αποδεικνύει η αναθηματική επιγραφή που βρέθηκε στην περιοχή του Αγίου Κωνίνου, πάνω σε τμήμα μαρμαρίνου θρόνου του 4ου αι. π.Χ.⁷⁹ Εδώ πρέπει να σημειωθεί και η αναφορά δύο επιγραφών σε διεξαγωγή Διονυσίων, αγώνων δηλαδή τραγικών αντίστοιχων προς τους αττικούς, γεγονός που επιβεβαιώνει την πλήρη λειτουργία της κληρονομιάς στην Ίμβρο κατά τα αθηναϊκά πρότυπα⁸⁰.

Οι επιγραφές που διασώθηκαν και καταγράφηκαν στην Ίμβρο μεταξύ 1840 και 1912 ήσαν επιφανειακά ευρήματα από διάφορα σημεία του νησιού, κυρίως εντοχιζόμενες σε εκκλησίες χριστιανικές. Μας πληροφορούν όλα μέχρι στιγμής περιγράψαμε αλλά μας ενημερώνουν επίσης και για την εγκατάσταση οικογενειών από τον ευρύτερο ελληνικό χώρο στο νησί. Μαβαλινοί όντι Έλληνες από τη Μίλητο⁸¹ και την Αλικαρνασσό⁸² της Μ. Ασίας, από την Όλυμπο⁸³ της Μακεδονίας, τη Μαρώνεια⁸⁴ της Θράκης, την Άλωπεκόννησο⁸⁵ της Χερσονήσου αλλά και την Τένεδο⁸⁶ είχαν εγκατασταθεί, πεθάνει και ταφεί στην Ίμβρο. Αντίθετα, επιγραφές που βρέθηκαν σε διάφορα μέρη της Ελλάδος μαρτυρούν για τη μετακίνηση Ιμβρίων εκεί. Στο αρχαίο νεκροταφείο που αποκαλύφθηκε στην πλατεία Συντάγματος των Αθηνών βρέθηκε επιτύμβια στήλη με την επιγραφή *Μικύνης εξ Ίμβρου*⁸⁷ (εικ. 14), ενώ στην Ερέτρια υπάρχει επίσης επιτύμβια στήλη με την επιγραφή *Φιλώτας Συμ-*

*μάχου Ίμβριος*⁸⁸. Επιγραφή της Σαμοθράκης μας πληροφορεί για τη συμμετοχή Ιμβρίων ως μιστών στις τελετές των Καθειρών⁸⁹, ενώ σε επιγραφή της Λήμνου αναφέρεται ότι ο δήμος της Ίμβρου, μαζί με της Τένεδου, της Μύριννας και της Ηφαιστίας, τιμά τη 18χρονη Καλλιότητα⁹⁰.

Αναθηματικές επιγραφές του Δήμου της Ίμβρου βρέθηκαν στην Αγορά των Αθηνών⁹¹ (εικ. 15) και στο Ιερό των Δελφών⁹², πράγμα που σημαίνει συμμετοχή του και στις Δελφικές τελετουργίες. Έτσι, άλλες επιγραφές από την Αθήνα μας πληροφορούν για τη συμμετοχή της Ίμβρου στις δαπάνες της Αθηναϊκής συμμαχίας⁹³ και για την προμήθεια σιτηρών στους Αθηναίους⁹⁴.

Η Ίμβρος, εξαιτίας της στρατηγικής θέσεώς της, γνώρισε διάφορους κυριάρχους συνήθως για περιορισμένο χρόνο και κάποτε για μακρότερα διαστήματα. Κατά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο την κατέλαβαν οι Σπαρτιάτες, γρήγορα όμως ανακτήθηκε από τους Αθηναίους. Το 335 π.Χ. λεηλατήθηκε από το στόλο των τέως συμμαχών της που επαναστάτησαν εναντίον των Αθηναίων⁹⁵, ενώ καταλήφθηκε πρόσκαιρα από τον Φίλιππο Β', πατέρα του Μ. Αλεξάνδρου, ο οποίος μετέφερε στη Μακεδονία αρκετούς κατοίκους του νησιού⁹⁶. Η πολιτική όμως οργάνωση και η κοινωνική δομή των Ιμβρίων διατηρήθηκε συνεχώς, ακόμα και κατά τους χρόνους της ρωμαϊκής κατάκτησης. Οι Ρωμαίοι χρησιμοποιούσαν την ελληνική γλώσσα, όπως αποδεικνύεται τα αφιερώματα τους στα Ιερά της Ίμβρου, στα οποία ιερείς εξακολουθούσαν να είναι οι απόγονοι των Αθηναίων κληρικών που αναφέρονται στις επιγραφές με το εθνικό τους, δηλωτικό του δήμου καταγωγής τους⁹⁷. Η έστω οικώδης αυτή εξάρτηση από την Αθήνα καταργείται στις αρχές του 3ου αι. μ.Χ., όταν ο αυτοκράτορας Σεπτίμιος Σεβήρος άπεσπεσε την Ίμβρο από τη μητρόπολή της, και από τότε παρέμεινε ασήμαντη επαρχία του απέραντου ρωμαϊκού κράτους.

Είναι άγνωστο πότε και κάτω από ποιες συνθήκες διαδόθηκε

ο χριστιανισμός στην Ίμβρο, η εξέλιξή του όμως είναι βέβαιη κατά τους πρώιμους χριστιανικούς χρόνους, όπως αποδεικνύει η ύπαρξη μαρμάρινου κυκλικού βαπτιστηρίου στη μικρή εκκλησία των Αρχαγγέλων της περιοχής του Σχοινουδιού⁹⁸.

Οι βυζαντινές πηγές αναφέρουν ότι το νησί υπήρξε θύμα επιδρομών των Σλάβων και ότι το 776 μ.Χ. οι Βούλγαροι απήγαγαν 2.500 κατοίκους από τη Σαμοθράκη, Ίμβρο και Τένεδο και τους μετέφεραν στη Βουλγαρία, τρία χρόνια όμως μετά εξαγοράστηκαν από τον αυτοκράτορα του Βυζαντίου Κων/νου Ε⁹⁹. Με την κατάκτηση της Κων/λεως από τους Φράγκους το 1204 υποτάχθηκε και η Ίμβρος μαζί με τα νησιά του Αιγαίου και διοικήθηκε από τους Δούκες της Καλλιπόλεως, επανήλθε όμως στη βυζαντινή αυτοκρατορία το 1261, όταν ο Μιχαήλ Παλαιολόγος ανέκτησε την Κων/πολη. Τον επόμενο, 14ο μ.Χ., α. αρχίζει να δέχεται, όπως και τα άλλα νησιά, επιθέσεις των Τούρκων, οι οποίοι την λεηλατούν το 1395, χωρίς όμως να κατορθώσουν να καταλάβουν το φρούριο του Κάστρου. Το Κάστρο, στη βυζαντινή μορφή του, εξακολουθεί να αποτελεί τον κύριο οικισμό του νησιού, ως κέντρο πολιτικής και θρησκευτικής εξουσίας, από το 1397 μάλιστα γίνεται έδρα αρχιεπισκοπής η οποία στα μέσα του 16ου αι. ανυψώθηκε σε μητρόπολη¹⁰⁰. Ο τειχομασμένος βυζαντινός οικισμός του Κάστρου είναι αρκετά περιορισμένος σε σχέση με την έκταση της αρχαίας πόλης, υλικό από τα κτήρια της οποίας χρησιμοποιήθηκε για τις οικοδομικές ανάγκες των Βυζαντινών. Στον μεγάλο ανατολικό πύργο του Κάστρου σώζεται μέχρι σήμερα επιγραφή πάνω σε εντοιχισμένο αρχαίο μάρμαρο, το οποίο εσχευρίζει ανάμεσα στους δόμους από ντόπια πέτρα (εικ. 16). Σύμφωνα με την επιγραφή, το φρούριο επισκευάστηκε το 1442 από τον Μανουήλ Ασάνη Λάσκαρη¹⁰¹. Άλλες επιγραφές, συγκεντρωμένες κάποτε στη μητρόπολη της Ίμβρου από τον μητροπολίτη Νικηφόρο Γλυκά ή εντοιχισμένες σε εκκλησίες διάπαρ-

τες στο νησί, αναφέρουν επίσης επισκευές των φρουρίων της Ίμβρου που πραγματοποιήθηκαν από τον Ισαάκιο Παλαιολόγο το 1392, τον Γεώργιο Παλαιολόγο το 1451 και τον Ιωάννη Λάσκαρη το 1456¹⁰². Στο χώρο του Κάστρου υπάρχει επιφανειακά πλήθος οστράκων βυζαντινών και μεταβυζαντινών χρόνων.

Για τις θέσεις που κατοικήθηκαν στη βυζαντινή εποχή υπάρχει η μαρτυρία των ιδίων των ερειπίων που σώζονται στο Κάστρο, στην Αρασιά, στο Παλιόκαστρο, στον Πύργο Σχοινουδιού και στα θεμέλια της βυζαντινής εκκλησίας του Αγίου Θεοδώρου¹⁰³. Υπάρχουν ακόμα κιονόκρανα στον Άγιο Σωτήρα του Καλαμιού, επιγραφή και κιονόκρανο στην Αρασιά, κιονόκρανο στις φυλακές του Σχοινουδιού¹⁰⁴. Οι πληροφορίες των επισκεπτών της Ίμβρου κατά τον 15ο και 16ο αι. προσφέρουν συμπληρωματικά στοιχεία. Κατά τον Φλωρεντίνο Buonalmonti, το 1419 υπήρχε στην Ίμβρο πολύτιμο χειρόγραφο του Πλουτάρχου, το οποίο και αγοράστηκε από τον ίδιο, γεγονός που φανερώνει ότι η αρχαία παράδοση και οι παρθένες είχαν αφήσει τα ίχνη τους στο νησί¹⁰⁵. Λίγο αργότερα, στα 1444, ο Ιταλός λόγιος Cyriaco d'Ancona επισκέφθηκε την Ίμβρο, φιλοξενήθηκε από τον Κριτόβουλο, τον γνωστό Ίμβριο ιστορικό του Αλώσεως, και βοήθησε στη σύνταξη της επιγραφής του Μανουήλ Ασάνη που αναφέρθηκε προηγουμένως¹⁰⁶. Την ίδια περίοδο εποχή ο Βυζαντινός νομοφύλακας Ιωάννης Ευγενικός πέρασε από το νησί, το οποίο περιγράφει εγκωμιαστικά, αναφέρει μάλιστα και την ύπαρξη τριών πόλεων. Οι μελετητές ταυτίζουν τις τρεις αυτές πόλεις με το Κάστρο, το Παλιόκαστρο και την Αρασιά¹⁰⁷. Παρά τον εκπατισμό των Ιμβρίων στους αιώνες μετά την Άλωση χρόνους στην επαρχία Δέρκων Κων/πόλεως, όπου ίδρυσαν το Ιμβριοχώρι¹⁰⁸, αλλά και στην επαρχία Σφακίων Κρήτης, όπου μέχρι σήμερα υπάρχει χωριό Νίμπρος ή Ίμπρος¹⁰⁹, φαίνεται ότι κατά τον 16ο αιώνα οι οικισμοί στο νησί πολλαπλασιάζονται. Από τα αρχαία της οθωμανικής αυτοκρατορίας και

τις πληροφορίες του περιηγητή-χαρτογράφου Piri Reis συνάγεται ότι το 1519 υπήρξαν ήδη δέκα χωριά¹¹⁰, η περιγραφή όμως των Άγγλων περιηγητών Spont και Wheeler στα 1675 αναφέρεται σε τέσσερα χωριά όπως και το Γάλλου Ch. Gouffier¹¹¹. Λίγο αργότερα ο Ιταλός Francesco Piacenza διαπιστώνει ότι εκτός από το Κάστρο υπάρχουν τέσσερις ακόμα οικισμοί με τα ονόματα Costa, Flio, San Salvador και Lusina¹¹². Για τις θέσεις αυτές όμως υποθέσεις μπορούν να διατυπωθούν, εφόσον δεν έχει γίνει συστηματική αρχαιολογική έρευνα. Είναι πάντως πιθανή η ταύτιση της Costa με την περιοχή της Αρίδας, όπου υπάρχει και αρχαίος οικισμός, και του San Salvador με τη θέση Αγίου Σωτήρα, μεταξύ Γλυκού και Ευλάμιου.

Στον 18ο αι. φαίνεται ότι διαμορφώνονται τα οικιστικά σύνολα του νησιού, όπως διατηρούνται μέχρι σήμερα. Σπουδαίοι τεχνίτες οι Ίμβριοι, όχι μόνο χτίζουν τα πανέμορφα χωριά και τις εκκλησίες τους χρησιμοποιώντας τη ντόπια φραεσιγενή πέτρα, αλλά μετακινούνται και στα ενδότερα της Μ.Ασίας όπου ασκούν την τέχνη τους, δημιουργώντας μάλιστα και ιβριδοτική παροικία στον Ελλήσποντο (Ερένκοι)¹¹⁴.

Οι Ίμβριοι διατήρησαν μέχρι σήμερα αναλλοίωτο το όνομα του νησιού και τη γλώσσα τους, τηρούν τα πανάρχαια έθιμά τους και χρησιμοποιούν τα αρχαία ελληνικά ονόματα τους, τα οποία συναντάμε σε μεγάλο αριθμό και συχνότητα. Ονόματα όπως Νικόδωρος, Αριστέλης, Αριστόκλης, Κίμων, Φαίδων, Περικλής, Κλεόδουλος, Σοφοκλής είναι αρκετά συνηθισμένα, όπως και τα γυναικεία Ιομήνη, Κυβέλη, Στερόπη, Υψιπύλη, Ελληνίκη, Αριστόκλεια, Ανδρονίκη, Βερενίκη, Ευτέρπη, Ευνομία, Περωσφόνη, Ευνομία, Ουρανία, Πηνελόπη, Ιφίγενεια, Ανδρόκλεια κ.ά. Στις θρύες (εικ. 17) και κυρίως στους τάφους του νησιού (εικ. 18) βλέπουμε τη μοναδική ίσως στον ελλαδικό χώρο επίδειξη σχημάτων και μορφών της κλασικής αρχαιότητας.

Οι μεγάλες εκκλησίες των χωριών σχεδόν στο σύνολό τους

